

Otázky k bakalářské (postupové) zkoušce

z historie a teorie činoherního divadla

(měly by podnítit ke stručné úvaze doložené konkrétními příklady; tato úvaha by měla vycházet nejenom ze získaných znalostí, ale i z domýšlení vlastních zkušeností ze 'scénické tvorby')

1. Původ a podstata evropské činohry (divadlo a drama, dramatičnost a divadelnost a jejich proměňující se vztahy od antiky k dnešku)

Náměty:

Původ divadla a divadlo v antickém Řecku, mimus a drama, drama a epos (epičnost a dramatičnost), shakespearovská dramatika a francouzský klasicismus, měšťanské drama a tzv. střední žánr, 'iluzivnost' a 'stylizace' a jejich stupně, event. mísení; synkretismus antického divadla a vývoj druhů a žánrů, místo činohry v západním divadle a její vazby k médiím (divadlo a film); divadelnost a životnost, etapy 'zživotňování' a 'zdivadelňování' divadla, 'artistnost' a 'autentičnost'; moderna a postmoderna, činohra a tzv. 'postdramatické' divadlo .

2. 'Komediantská' a 'dramatická' vývojová linie evropské činohry (střídání klasicky 'pravidelných' vzdělaneckých a komediantsky uvolněných tendencí, výchovné a zábavné zaměření a jejich spor i doplňování v průběhu vývoje evropské činohry s příslušnými hereckými konsekvencemi)

Náměty:

Divadlo a mimus, (středověký) 'blázen', klaun, event. jokulátor a herec (comediante/attore, comédien/acteur, player/actor, Komiker/Schauspieler); commedia erudita a commedia dell'arte; od scénáře k textu (spor Goldoniho s Gozzim); reformy Gottscheda a Neuberové: vyhnání Hanswursta; vídeňská lidová komedie a osvícenská 'pravidelná dramaturgie'; měšťanské výchovné (příp. buditelské) a zábavné (bulvární) divadlo (Bildungstheater/Unterhaltungstheater); Hugo Haas a Vlasta Burian; vývoj Osvobozeného divadla; české pokusy o syntézu od Frejky k Činohernímu klubu: tzv. velká a tzv. malá divadla, slovní či literární (retorická) a komediantská tradice

3. Vývoj a podstata činoherních žánrů (klasicky přísné žánrové dělení na klasickou tragédii a klasickou komedii i zvlášť vydělovanou frašku jako původně lidový a pak 'pokleslý' žánr, a žánrový synkretismus a souvislosti jejich zápasu ve vývoji evropské činohry)

Náměty:

Klasické (antické) a klasicistní pojetí vysokých a nízkých námětů a žánrů a křesťanské mísení stylů, resp. žánrový synkretismus; od tragédie a komedie a jejich uznávaných a 'pokleslých', resp. lidových odrůd ke 'střednímu' žánru (dramatu v úzkém smyslu s jeho stylovými odrůdami: impresionistické, resp. psychologické, a expresionistické drama/divadlo apod.): žánr a styl, žánrově-stylové řešení a interpretační klíč (kód), resp. úhel pohledu i soubor konvencí; pohled shora a zdola a pohled zevněj a zevnitř, odstup a spoluprožitek (ztotožnění);¹ žánry dramatu a žánry postavy;² drama a další (jen literární?) druhy: dramatika, epika a lyri-

¹ Tato problematika se speciálně rozvádí v 8. otázce.

² Souvisí s 8. otázkou.

ka, epické a lyrické divadlo; žánr v užším i širším smyslu (žánr, druh, rod) a způsob vnímání (cítění), žánr a médium³

4. *Monolog/ičnost/ a dialog/ičnost/ ve vývoji a při tvorbě činohry* (od formy jazykového vyjádření a její souvislosti se samotným vznikem činohry a vývojem stylů k monologičnosti či dialogičnosti ve vztazích mezi původci činoherních děl)

Náměty:

Dialog a monolog v lingvistickém, filozofickém, psychologickém a divadelním (scénickém/dramatickém) smyslu; dialog a monolog jako výraz a sdělení (způsob komunikace), resp. jednání; vnitřní monolog či dialog se sebou neboli „dialog v monologu a monolog v dialogu“; dialogičnost monologu a monologičnost dialogu (od Racina k Čechovovi); sémantické a fonetické (prozodické) vlastnosti dialogu a jejich souvislost s mimickým (nonverbálním fyzickým) projevem (Veltruského hypotéza souvislosti stylu dramatu s dominantním postavením intonace, timbru či exspirace);⁷ rovná se dramatizace dialogizaci? Dialog s psanou (dramatickou) postavou jako způsob vytváření herecké postavy; dialog s partnerem a dialog s obecností. Dialog v jevištní situaci a dialog při tvorbě inscenace, resp. v divadle: divadlo autora, režiséra (scénografa), či herce a idea ansámblu

5. *Složky činoherního díla a vývojové proměny jejich vztahů* (od nadvlády autora, příp. velkých hereckých osobností k režisérskému, příp. scénografickému divadlu, Gesamtkunstwerk a montáž)

Náměty:

Šest složek, resp. částí tragédie podle Aristotela; od synkretismu antického divadla a všeumělectví komediantů k diferenciaci druhů a žánrů v průběhu 16.–19. století;⁸ od rozdělení mluveného divadla a podívané v intermédiích k moderní scénografii; od herce vládnoucího činohře 18. a 19. století k avantgardě, od jevištní rétoriky ke 'zdivadelnění divadla'; vliv čínského a japonského divadla na divadelní avantgardu; Gesamtkunstwerk a idea syntetického divadla; německé „totální divadlo“ a E. F. Burianův Theatergraph: představuje divadlo spojení jednotlivých uměleckých druhů, nebo svébytné umění? Prvky a (ejzenštejnovská) montáž, složky a struktura: česká divadelní avantgarda a český strukturalismus; Honzlovy stati „Pohyb divadelního znaku“ a „Hierarchie divadelních prostředků“; postmoderna jako návrat k žánrovému a druhovému synkretismu (?) a životnost tradičních divadelních druhů a žánrů

6. *Text dramatu a scénické dílo* (vztah verbálních a mimoverbálních, akustických a vizuálních, slovesných a výtvarných elementů v celku inscenace i v herecké tvorbě, jak se projevoval ve vývoji evropské činohry a jaký je v různých případech v současné praxi)

Náměty:

Předvádění a vyprávění (mimeze a diegeze, narace a performace, verbalizace a figurace); orální kultura a kultura písma, psaný a přednášený text, orální a psané vyprávění, vyprávění a zpodobování (odstup a ztotožnění); prezentace a reprezentace, slovo (znak) a obraz, obraz a výraz; akustické, vizuální a vnitřně hmatové vnímání, mimeze a mimika (v širokém smyslu), slovo reprodukováno a slovo vznikající, slovo a gesto, resp.

³ Viz i náměty k 5. otázce.

⁷ Vztahuje se (právě tak jako bibliografický údaj z Veltruského a Levého) i k 12. otázce.

⁸ Vztahuje se i k 2. a 3. otázce.

gestus (slovo učiněné tělem a tělo učiněné jazykem); privátní čtení a přednes, reprodukce a interpretace; diskurs a imaginace (diskursivní a imaginativní myšlení), vliv rétoriky na divadlo a zápas divadla s rétorikou, text a podtext; deklamační a inscenační divadlo, scénická (herecká, režijní, scénografická) ilustrace textu a scénická (herecká, režijní, scénografická, resp. týmová či ansámblová) tvorba; divadlo básníka, divadlo herce a divadlo režiséra, interpretační a autorské divadlo; text jako dominantní či rovnoprávný činitel a jako záminka, postmoderna a tzv. postdramatické divadlo, pojem klasiky a divadlo jako sebevýraz a jako součást kultury, kultura jako tvorba a paměť.

7. *Přirozenost a stylizace ve vývoji evropské činohry* (evropské herectví a každodenní chování a proměny jejich vztahu, klasicismus, resp. romantismus a realismus, resp. civilismus, poezie a próza, hovorový jazyk a verš, stylovost a stylizovanost, příp. čistota stylu a stylový synkretismus v dramatu, herectví i režii)

Náměty:

Scénický projev v tragédii a v komedii; od klasicistní a romantické deklamace k realismu, od naturalismu k symbolismu; stálé typy, herecké obory a hercova tvořivost; od Stanislavského k Mejercholdovi, od Artauda ke Grotovskému; divadelní a filmové herectví, film ovlivněný divadlem a divadlo ovlivněné filmem a televizí: od civilního chování k tanci, od hovorové řeči k verši (nebo opačně?); přirozenost a stylizovanost, civilismus a scéničnost; scéničnost a tvarovanost, volnost a vázanost, stylizovanost a spontánní exprese.

8. *Způsoby vytváření jevištní postavy v evropské činohře* (odstup a ztotožnění, prožívání a představování, resp. Stanislavskij a Brecht a jejich předchůdci i následovníci, tvorba postavy a hercovo 'sebevyláštění', dramatická, resp. herecká postava a její elementy a jejich vazby s dalšími elementy dramatického, resp. scénického celku)

Náměty:

Předpoklady vzniku a (antické a židovsko-křesťanské) kořeny dvou způsobů vytváření scénické (i dramatické, resp. literární) postavy v západní kultuře;⁹ role a postava, 'já' a 'on', ztotožnění a odstup, prožívání a představování, Stanislavskij a diderotovská tradice, Stanislavskij a Brecht, event. Mejerchold; od epického hrdiny k dramatické osobě a od klasického typu k realistickému charakteru, charakter a everyman; typ a obor, typ a archetyp, typ a symbol, typ a funkce; dramatická osoba a herecká postava; stylizovanost (hranost) a přirozenost, herec a naturščik, herec a nadloutka; složky a struktura herecké postavy a struktura hry, resp. scénické produkce; rozklad charakteru v moderním umění a hraní za sebe, resp. sebe prezentace; epický, dramatický a westernový hrdina, příp. 'star': žánrová tradice a její současní dědicové

9. *Od dramatické situace k jednání v jevištním prostoru* (situace a mizanscéna, divadelní, jevištní a dramatický prostor a jeho cítění, situace a děj, prostor a čas, ilustrace textu a jevištní 'fabulace')

Náměty:

Vztahy postav a situace, vzájemný postoj jednajících osob a jejich rozmístění; komunikace na jevišti a komunikace jeviště s hledištěm, divadlo jako společná hra a jako scénický obraz; situace a její rozvíjení, spontánní reakce a uvědomělá herecká akce, postavení a pohyb (jednání)

⁹ Souvisí i s 3. otázkou.

v prostoru; konvencionální chování a jednání (=rozhodování) v dramatické situaci; mizanscéna a režijní aranžmá; režijní a herecké cítění prostoru; budování mizanscény a překážky pro herce; mise en scène a mise en geste; fyzický a meta-fyzický (jevištní a dramatický) prostor; časoprostorové napětí; kompozice a fabulování; režijní a herecké fabulování a interpretace hry, rozehrávání a tematizace; kompozice a rytmus; okolnosti a motivy, téma a motivace jednání; psychologické a mimopsychologické, dějové a mimodějové, resp. kompoziční motivy a motivická struktura

10. *Text a podtext, 'vnějšek' a 'vnitřek'* (obraz a výraz, konvencionální a expresivní chování, přístup 'zvnějšku' a na základě psychologické motivace, psychologicko-realistické a 'nepsychologické' žánry a styly v dramatu i herectví)

Náměty:

Vnější charakterizace a spontánní výraz emocí, představování a prožívání, herecká deklamace a herecká motivace; Čechovův vliv na změnu divadelního paradigmatu: Stanislavského vývoj od vnější charakterizace k budování souvislé linie duševního života; herecká (jevištní) 'pravda' a herecká (jevištní) 'lež', spontánní výraz a stavba role, text role a 'text' (obraz) herecké postavy a 'text' inscenace; hrát 'ze sebe' a/či 'ze sebe' a spoluvytvářet inscenaci; psychologický realismus a modernismus, naturalismus a symbolismus, impresionismus a expresionismus, avantgarda a herec jako nástroj režisérovy představy, Stanislavského vývoj od hereckých citů k fyzickým jednáním a Mejercholdův vývoj od symbolismu a stylizovaného divadla ke konstruktivismu a biomechanice, Kvapil a Hilar, 'dramatické' (v brechtovském smyslu) a 'epické divadlo', Brecht a Beckett, od Artauda ke Grotowskému; 'já v roli' a postava, hercův dialog s postavou a sebereprezentace (sebescénování), 'herectví' v životě a herectví jako umění

11. *Dva směry jevištní komunikace a jejich důsledky a proměny* (komunikace mezi jevištěm a hledištěm a komunikace mezi jevištními partnery v postavě i mimo postavu, divadelní konvence a spontánní projev 'bez ohledu na publikum', výraz a sdělení)

Náměty:

Komunikace v rámci jeviště a komunikace jeviště s hledištěm; komunikace v rámci scénické situace činoherních postav za 'čtvrtou stěnou' realistického divadla na pozadí víceméně pocíťovaných reakcí obecnstva a komediantská hra s obecnstvem (od mimu k V+W): vývoj od exteriérového divadla hraného za denního světla ke ztemnělému hledišti v interiéru, od komediantského pódia a reliéfní scény italského renesančního divadla ke kukátkovému a (posléze) krabicovému prostoru v konfrontaci s arénovým i dalšími typy (event. proměnlivého divadelního) prostoru a od kolektivního vnímání scénické hry k individuálnímu kontemplativnímu vnímání uprostřed společenství; divadelní iluze a její různá pojetí (např. barokní a 'realistická', resp. naturalistická) a odpor avantgardy vůči iluzi; scéna a idea zrcadla, resp. scénického obrazu i jeho rušení a překonávání předělu mezi herci a diváky v rámci utopické představy divadla-akce překračujícího hranice umění (Living Theatre); divadlo a happening, pouliční divadlo a divadlo se specializovaným obecnstvem ve specializovaném prostoru; idea tzv. 'malého divadla' (divadla-sklepa jako shromaždiště menšinového společenství), studiového divadla či divadla-studia a reprezentativního (oficiálního, 'velkého', kamenného) divadla, 'oficiální' a alternativní kultura

12. Přirozený (národní) jazyk a jazyk činohry (činohra jako divadelní druh, kde se ‘stále’ či ‘hlavně’ mluví, stav divadla a stav jazyka /viz české 19. století/, jazyk a mluva, spisovnost a ‘přirozenost’, resp. stylizovanost,¹⁰ divadelní kultura a kultura jazyka, resp. národa)

Náměty:

Činohra a mluvní projev, řeč psaná (literární) a řeč mluvená, přirozený jazyk a jazyk divadla; činohra a rétorika, resp. poezie, deklamace (recitace) a mluva; sémantická a prozodická vrstva (básnického) jazyka a jevištní řeč; souvislost vývoje (českého) jazyka a (českého) divadla; spisovný jazyk a útvary nespisovné a jejich využívání; řeč ‘vázaná’ (stylizovaná) a ‘nevázaná’ (‘přirozená’, hovorová), spisovná a obecná čeština; soudobý mluvní styl a mluva na jevišti; jazyková kultura a divadlo jako kulturní činitel

13. Nejvýznamnější tradice českého činoherního divadla (tradice jako rezervoár možností; které tradice jsou živé a které zůstávají /třeba ke škodě věci/ opomenuty, původnost a navazování, kontinuita a diskontinuita vývoje v českých podmínkách, české divadlo a nejdůležitější evropské divadelní tradice)

Náměty:

Vývoj jako časová posloupnost (lineární vývoj) a jako zápas (opakujících se, byť individuálně či dobově specificky se projevujících) tendencí, tj. stále pokračující dialog: Tyl a Mácha, resp. Kolár, Vrchlický a Preissová, čapkovská generace a avantgarda; oficiální a avantgardní, ‘velká’ a ‘malá’ divadla, komediantská a ‘literární’ tradice; postavení Hilara, Frejky a Krejčí ‘na pomezí’ (od Hilara přes Frejku ke Krejčovi a kam dál?): Národní divadlo jako reprezentativní scéna a jako místo dobových ‘výbojů’; meziválečná avantgarda a 60. léta 20. století, Divadlo Na zábradlí a Činoherní klub koncem 60. let; kontinuita velkých a diskontinuita ‘malých’ kultur, střídání ‘výbojů’ a ‘dohánění’, resp. ‘obrození’ v české divadelní kultuře od konce 18. do 21. století; elementy ‘vlastní’ a ‘cizí’ a jejich doplňování v rámci problematiky orientace na tu či onu ‘velkou’ kulturu a místo české divadelní kultury v Evropě: přirozenost a módnost, původnost či převzatost Hilarova expresionismu, přitažlivost českého divadla 60. let pro svět a úloha dobového (společensko-politického) kontextu; české divadlo mezi Německem, resp. Rakouskem, Francií a (sovětským) Ruskem, event. britskou a americkou kulturou; české komediantství a švejkovská tradice (pojetí Švejka u V. Černého a u J. Grossmana), biedermeier a ‘normalizační’ čas komedií a sentimentálních obrázků ze života; srovnání českého a polského divadelního vývoje; malost a velikost: existuje (existovala) opravdu nějaká česká vojanovská tradice?

14. Základní vývojové tendence evropské činohry a jejich kořeny: Stendhalovu otázku ‘Racine, či Shakespeare’ lze rozmnožit: Goldoni, či Gozzi, bohatá podívaná, či chudé divadlo, oficiální (‘pravidelné’), či ‘alternativní’ atd.; slohy a styly z hlediska historického a z hlediska typologického, dobová činohra a dobová (sociální) mentalita: styly ‘plebejské’ a styly ‘aristokratické’, event. ‘měšťanské’;

¹⁰ Souvisí i s 3. otázkou.

smysl pro realitu a (vzpoura) imaginace, styl a individuální psychologie

Náměty:

Antická a židovsko-křesťanská tradice; divadlo komediantské a divadlo dramatu, divadlo 'poučné' a 'zábavné', divadlo a podívaná (divadlo 'pro oko' a 'pro ucho'; směry klasické (klasicistní, ev. normované, směřující k uzavřenosti), romantické (nenormované, směřující k otevřenosti) a realistické (civilistické), event. divadlo založené na 'obrazu' vyžadujícím jistou míru odstupů a divadlo založené na 'výrazu', tj. směry založené na 'napodobování' (ať klasických vzorů, nebo 'přírody') a expresionistické; úloha 'shakespearování' v různých fázích a rovinách vývoje divadla, úloha 'čečovování' v českém divadle; 'problémově' či ideologicky (racionálně, diskursivně) zaměřené divadlo a divadlo imaginativní, divadlo společensky anagažované (příp. sociálně zainteresované) a divadlo neanagažované ('divadlo pro divadlo'): od naturalismu k symbolismu a od symbolismu k surrealismu, od utopismu avantgardy k postmoderně; divadlo 'prožitku' i 'užitku', event. 'užívání si'

15. Kdy (čím) začíná a (případně) končí moderní činohra (od naturalismu přes symbolismus a modernu k meziválečné avantgardě a od poválečného 'neorealismu' k absurdnímu divadlu a postmoderně; styly a módy, dobové a osobní 'preference', dílo ve vztahu k publiku a kritice, individuální tvorba a kontext)

Náměty:

Od hraní hraní hry k inscenaci a od výkonu k herecké postavě; Stanislavskij a tzv. 'první divadelní reforma'. Dramatikové (vyžadující režiséra) a proměna divadla: Strindberg a Čechov a divadelní modernismus. Od dramatika a herce k režisérovi, od moderny k avantgardě: od naturalismu k symbolismu a od expresionismu k surrealismu, od Stanislavského a Copeaua k Artaudovi. Divadlo a historie, resp. divadlo tváří v tvář 2. světové a studené válce, divadlo a nacismus, divadlo a komunismus: od Brechta k Beckettovi, od existencialismu a neorealismu k absurdnímu divadlu a od 'divadla dramatu' k tzv. 'antropologickému' divadlu (či tzv. 'druhé divadelní reformě') a divadlu 'postdramatickému'; od 60. let do konce studené války: 'konec historie' a postmoderna. Divadlo a film, resp. televize, divadlo a nová média, umění a technika, globalizace a kultura. Slohy, styly, směry a školy 19. a 20. století a tzv. postmoderní nestylovost nebo mimostylovost; divadlo a intermédia; divadlo a zábavný průmysl; „scéna a scéničnost v době všeobecné scénovanosti”